

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
Zwiazek Krakowian w Izraelu
Association of Cracowians in Israel

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר

ת.ד. 17209 תל אביב 6117102

cracowassociation@gmail.com

טלפון: 054-4436366, פקס: 09-9579540

<http://cracowassociation.blogspot.co.il/>

www.facebook.com/groups/cracowassociation

גליון 110, אפריל 2016 ניסן תשע"ו

ה כ ס ה

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

עצרת זיכרון שנתית ביום הזיכרון לשואה

הנכם מוזמנים יחד עם בני ביתכם
לאזכרה השנתית לנספי השואה של קהילת קרקוב
שתתקיים ביום חמישי כ"ז בניסן תשע"ו
5 במאי 2016 בשעה 17:00,
בבית הספר תיכון עירוני ה', רחוב בן יהודה 227, תל אביב
"הכל אסור לנו והכל אנו עושים" -
המאבק לשמירה על רוח האדם בתקופת השואה.
באזכרה יוקרנו שמות ותמונות של הניספים
"לכל איש יש שם".
כבדו את זכר הניספים בנוכחותכם.

שלט להנצחת פעולות המרי בככר גיבורי הגטו

ב-13 במרס השנה, בעת המצעד לציון 73 שנה לחיסול הגטו בקרקוב, הוסר הלוח
מהשלט שהוצב על הביתן בכיכר גיבורי הגטו. בשלט נכתב בפולנית, עברית ואנגלית:

"מדרכנו אין חזרה... אנו נלחמים בשביל שלוש שורות בהיסטוריה,
ובלבד שלא יאמר שהנוער שלנו הלך כצאן לטבח."

אהרון (דולק) ליבסקינד, נובמבר 1942.
ממנהיגי מחתרת "החלוץ הלוחם" ומפקד
המרד

מיוני 1942 עד מרץ 1943 נשלחו אלפי
יהודים מגטו קרקוב אל מותם במחנה
ההשמדה בלז'ץ.

צעירים יהודים בגטו התארגנו במחתרות
"איסקרא" ו-"החלוץ הלוחם" על מנת
לפעול נגד הכיבוש הגרמני.

שיא פעולות ההתנגדות היה בליל ה-22
לדצמבר 1942 במהלכן נהרגו ונפצעו עשרות
גרמנים.

רוב מבצעי הפעולה נתפסו והוצאו להורג.

מגיע להם הרבה מעבר לשלוש שורות
בהיסטוריה!

השלט על הביתן בכיכר גיבורי הגטו

מי שטרם שילם את דמי חבר לשנת 2016 בסך 150 ש"ח
מתבקש לשלוח המחאה לת.ד. 17209 תל אביב 6117102 או
לבצע העברה לחשבון 2167/89 בנק איגוד (13) סניף 079 הרצליה

פתיתים,

בגיליון פברואר צוינו מקומות
עבודה מחוץ לגטו וביניהם
חברת הרכבת Ostbahn.
יוני 1942 נאלצה משפחתי לחזור
לגטו קרקוב מ-ווייליצקה,
ובאותה עת החלה חברת
הרכבת לבנות מתחם גדול
בפרבר פרוקוצ'ים בקרקוב
Kraftwagen Ausbesserung
Werkstätte Ostbahn K.A.W. .
אחי ואני, בני 17 ו-16, התחלנו
לעבוד שם. מדי יום הגענו
למקום מ"יולאג 1" שהיה
צמוד למחנה פלשוב, ושמפקדו,
מולר, היה רוצח מהשורה
הראשונה. כל יום, בעת
היציאה לעבודה, התרחשו
מחזות איומים. היה לנו
הרושם שהמפעל לא התנהל
בסטנדרטים גבוהים, והיה
יותר דומה ל"סידור עבודה"
לכאלה בתוך הממסד הגרמני
המקומי שלא רצו להישלח
לחזית. תנאי העבודה שלנו שם
היו סבירים; הפיקוח היה של
היחידה לאבטחה של המפעל,
שבה לא היו אנשי אס.אס,
ויחד איתנו עבדו גם פולנים,
מה שאיפשר לפעמים סוג של
חליפין.

ניסיון העבודה שרכשנו עזר לנו
רבות כשהעבירו אותנו
למפעל Warta Werke
בצ'נסטוחובה, לעומת מה
שציפה לנו כאשר נשלחנו
מאוחר יותר לגרמניה, שני
המקומות האלה היו סבירים
למדי, הכל יחסי כמובן.

ויקטור (שייע דוד) קלפהולץ

אני מבקש את עזרתכם במידע
על יעקב בכנר, מהנדס חשמל,
שהיה נשוי לרגינה לבית
לנדרסדופר.

אפרים לעדן (לנדרסדופר)
טלפון 09-8332628

ה"הילה" של אמון גאת, מפקד מחנה הריכוז פלשוב

ויום העצמאות הפולני נחוג כשאר חגי ישראל.

הבזקים בזיכרונה של גבי טרייביץ כה רעננים, כאילו תמונות מיום האתמול: היא רואה את אמה לאחר הקניות האחרונות לפני כניסת השבת, פניה מלאי דאגה, רוכנת מעל מקלט הרדיו של השכנה - השבת הראשונה תחת הכיבוש הגרמני. קבצן יהודי בפינת אחד הרחובות, וגרמני מורט בכוח את זקנו ואת פאותיו, ודס רב ניגר מהקרבת היהודי. פשוט לגרמני לא היה זוג מספריים בהישג ידו. כרוז גרמני המורה בצרחות ליהודים לעזוב לאלתר את התור ללחם, ושכנה פולניה המצביעה בידה לחייל גרמני על דלת ביתה של קרישה, ואת המילה JUDE שומעים מתגלגלת, מהדהדת בחדר המדרגות!

ועוד זכרונות מגטו קרקוב. משפחתה של קרישה הגיעה עם כמה מזוודות וסרט לבן עם מגן דוד על שרוול הבגד. היה צפוף, נואש ועצוב. עד היום שבו שכן צעיר ארגן בחצר גינה קטנה שבה שתלו כמה פרחים ודשא, הציבו ספסלים, ובין רגע כאילו חזרו החיים לקדמותם. כאילו הכל נורמלי. שם ישבו בערבים, דיקלמו ושרו שירים וסיפרו סיפורים. לילה אחד נלקח אחד השכנים על ידי המשטרה. החצר נאלמה דום. לאחר זמן מה אשתו קיבלה הודעה כי בעלה מת מהתקף לב. על המעטפה חותמת ועליה שם שעדיין לאף אחד לא אמר דבר. אושוויץ. השנה הייתה 1941.

"איך אהבנו אז! איך שרנו אז! החומה היתה מסביב. בחוץ משתוללת מלחמה, ואנחנו היינו חופשיים לחלוטין. הייתה לנו מטרה, היו לנו הכח ואהבה בל יתוארו למדינה שאז הייתה קיימת רק במוחנו - אבל אנחנו כבר ידענו שזה יהיה שזה ודאי, ואנחנו, לא היו איכפת לנו מתי זה יקרה, אחרי המלחמה, בעוד חמישים שנה או אפילו עבור הננים שלנו!" אומרת קרישה.

כשהגרמנים חיסלו את הגטו בפודגוז'ה ב-13 וה-14 במרץ 1943, גורשה קריסטינה טרייביץ לפלשוב. באוגוסט 1944 הגיעה, יחד עם טרנספורט נשים ממחנה הריכוז פלשוב למחנה הריכוז אושוויץ. בחנוכה 1944 הדליקה בצריף הנשים נר חנוכה ונשאה תפילה. היה זה בקור מקפיא, ותחת איום של עונש מוות על הפרת תקנון המחנה, אך אומרת קרישה שהיה זה החג היפה בחייה. בינואר 1945 מגיעה היא, לאחר צעדת מוות, למחנה רוונסבריק ומשם נשלחת למחנה נוישדט גלאווה. כאן היא משתחררת, וחוזרת לקרקוב, בה היא מתגוררת עד 1950, כשיחד עם בעלה ובתה היא מהגרת לישראל הצעירה, לא לפני שהיא לוקחת חלק במשפטו של פושע המלחמה, מפקד מחנה הריכוז פלשוב, אמון גאת.

(המשך בעמוד הבא)

למרות כל השנים קרקוב היא בליבנו

במרץ 2016, ערב המצעד לציון 73 שנה לחיסול הגטו בקרקוב, התפרסם ב"גזטה ויבורצ'ה" ראיון עם יוצאי קרקוב בישראל שערכה העיתונאית קרולינה פשברוצקה. עמי פמפר תרגם לעברית, והרי תמציתו. הראיון כולו

בכתובת: <http://krakow.wyborcza.pl/>

krakow/1,42699,19749476,osiedlili-sie-w-izraelu-ale-serca-zostawili-w-krakowie.html?disableRedirects=true

אחת לחודש מפיקה לילי הבר, בביתה שבהרצליה, עוד גליון של עתון "Nowiny Krakowskie". חסר לה, ללילי, שבשל ערב פסח או ערב סוכות יחול עיכוב כלשהו בהגעת הירחון לביתם של הקרקובאים, שכן אז הטלפון לא מפסיק לצלצל. חברי הארגון סקרנים לדעת מה קורה בקרקוב, מה החדשות מהקהילה היהודית בעיר, מה חדש בתחום התערוכות, הפסטיבלים, שנערכו לאחרונה בקז'ימייז'. עיינתי בגליון האחרון ומצאתי זכרונות מקרקוב שלפני המלחמה, תמצית קורותיו של אחר במהלך המלחמה, דיווח של נכדה ששבה זה עתה מביקור בקרקוב, עיר הולדתה של סבתה ועוד.

ארגון יוצאי קרקוב נוסד בישראל לפני למעלה מ-90 שנה, עוד ב-1925, ובעוד שארגונים אחרים שפעלו בישראל הלכו ונעלמו במהלך השנים, הרי שארגון יוצאי קרקוב הוא מהגדולים והדינמיים שביוצאי פולין, ומונה למעלה מאלף חברים. מה להם ולקרקוב, אותה עזבו חלקם עוד לפני המלחמה או מייד אחריה? מסתבר שרבים עדיין חיים את הזכרונות מעיר המלכים. הם נוהגים לומר: "בקרקוב שלי" או "בקרקוב שלנו שלפני המלחמה", ויעקמו האף ויאמרו: "הוא מורשה" או "הוא מקונגרסובקה". הוא לא משלנו.

קריסטינה טרייביץ חברה בארגון, מתארת את העיר שלפני המלחמה, תאור חי שנראה כאילו אף פעם לא עזבה את העיר. היא מעלה זכרונות בסדר מופתי וקפדני, תוך ציון אירועים, תאריכים, שמות, רחובות, בתים, ניחוחות וטעמים, זעקות שנשמעו במחנה, וצבע שמלותיהן של חברותיה בגטו. הכל חייב להיות מדויק, חלילה לה לשכוח פרט מקרקוב שלפני המלחמה. הזיכרון הראשון שלה הוא ילדותה במשפחה יהודית ענייה, לא אורטודוקסית, בבית ברחוב סמולקה בפודגוז'ה, ולימודיה בבית הספר היסודי ע"ש דמברובקי ברחוב יוזפינסקה, בו למדה יחד עם ילדים פולנים. קרישה הייתה תלמידה טובה מאד, ואולי בזכות השגיה בלימודים נבחרה, כשהייתה בת 11, על ידי מורתה לדקלם שיר לזיכרו של מנהיג פולין הנערץ, המרשל פילסודסקי, שנפטר במאי 1935, שיר שהתפרסם אותו יום בעתון מקומי. באותו לילה למדה בעל פה את מילות השיר, ולמחרת התייצבה על בימת הכבוד של בית הספר, ודקלמה את מילותיו, הזכורות לה עד היום.

בבית הספר שברח' יוזפינסקה נודע לקרישה כי היא שונה משאר הילדים. המורה להתעמלות מלמלה בכעס: "סוף סוף אתם עוזבים לפלשתינ!". אחר כך שאלה קרישה את הוריה האם המשפחה מתעתדת לנסוע לאיזה מקום. אך בבית הספר היתה גם מורה אחרת. המורה לשון פולנית שגוננה על התלמידים היהודים. והיא נזכרת שגם בגטו היה כומר טוב, הכומר מזנק, אשר חילק ליהודים תעודות לידה מזויפות על היותם קתולים.

ועוד מספרת קרישה כי בעת לימודיה, עוד לפני המלחמה, בבית הספר התיכון היהודי לנערות סטרובישלנה 1, נלמדו השפות פולנית, צרפתית ועברית,

קרקוב היא בליבנו (המשך)

קריסטינה ופולדק זוכרים כי לאחר הגעתם ארצה, איש לא רצה להקשיב לקורותיהם במלחמה. ניצולי השואה לא הרשימו איש בישראל הצעירה, החזקה, הבלתי מנוצחת. לאחר כל מה שעבר בזמן המלחמה, דימם ליבו של פולדק כששמע מפי עמיתיו הישראלים: "אתם הלכתם כצאן לטבח". המשפט של אדולף אייכמן ב-1961 שינה את האווירה. פתאום התברר לכל עד כמה חשובים הם הסיפורים של יהודים ששרדו את השואה.

קריסטינה ופולדק נפגשים עם בני נוער, אך ככל שהזמן עובר קריסטינה רק מבקשת להימנע ממפגשים תכופים מידי, שכן איזכור החוויות הקשות גורם לה לתחושת כאב ומועקה. לעומתה, פולדק שמח לכל קריאה: "אני מרגיש אז שיש עוד מטלה שעלי לבצע חוץ מסדר היום הקבוע בבית האבות."

רות ודני גלאי: בבתייהם של יהודים יוצאי פולין, האורח יכול לסמוך על סגנון אירוח קפדני וקבוע: שולחן מכוסה מפה לבנה, ועליו תה וקפה רוב מזון המוגש לצלילי שופן, המתלווים לעוגת פאי תפוחי עץ עם פירורים. רות אופה את הפאי לפי מתכון מלפני המלחמה, אותו קיבלה מחמותה, ילדת קרקוב. ויש לזה בהחלט טעם מוכר. ואף שרות ודני נשואים "רק" 46 שנים, הרי שאפשר לומר שהם יחד כבר שמונים שנה. אימותיהם, רוזיה הרציג ורגינה שטגר היו ידידות ותיקות בקרקוב, ידידות אמיצה שהמלחמה והמרחק לא הצליחו להקהות.

שתי האימהות למדו בגימנסיה העברית, וכל פעם כשרות ודני מזכירים את שם הגימנסיה, עולה חיוך על פניהם, כאילו המדובר הוא בזיכרונותיהם שלהם. כנראה כך הם מרגישים, כי שנים ספגו סיפורים על הגימנסיה מפי האימהות. האימהות ראו בגימנסיה העברית כדבר הטוב ביותר שנפל בחלקן בחייהן. הן העריצו את הגימנסיה, שהקנתה לצעירים יהודיים ידע וכבוד לתרבות היהודית, להיסטוריה, ספרות, לשון, הן העברית והפולנית, ועל כך שהחינוך בגימנסיה בקרקוב פתח בפניהן תשוקה לעולם האמנות, התיאטרון והמוסיקה.

האימהות של רות ודני מוצאן ממשפחות אמידות ומשכילות, שמנה וסלתה של קרקוב מלפני המלחמה. הם דיברו שש שפות, נסעו תכופות, ספגו את הרוח והגבורה של תנועת הצופים בפולין. כשסיפרו לילדיהן על קרקוב, נראה היה שהן מדברות על גן עדן עלי אדמות, שבו כל דבר היה הטוב ביותר, היפה ביותר ותושביו היו היפים, החכמים והאצילים ביותר.

באוגוסט 1939, נסעו הוריו של דני נסעו לפלשתינה לבקר קרובי משפחה, והיו אמורים לחזור בתחילת ספטמבר. למשמע החדשות של פרוץ המלחמה, כתבה רגינה לחברתה רוזיה שהיא מבקשת לדחות בכמה ימים את מועד הגשת ההגנה על עבודת הדוקטורט. רוזיה כבר ברחתה מקרקוב עם משפחתה מזרחה. דרך רוסיה הגיעה ליפן, ומשם למקסיקו, ולבסוף התיישבה בארצות הברית. בניו יורק נולדה רות. את דני פגשה בישראל, כשבגיל עשר באה עם הוריה לבקר את החברים הכי טובים שלהם. לישראל חזרה מספר פעמים. רות ודני נישאו ב-1970. משפחותיהם התיישבו בישראל ובארצות הברית, אבל ההורים – כך הם אומרים – השאירו את לבם בקרקוב. כי שם הוואוול, מיצקביץ, סלובצקי. אף פעם לא וויתרו על הפטריטיות שלהם לקרקוב.

(סוף המאמר בעמוד 5)

ליאופולד וסרמן, בפי עמיתיו הוא מכונה פולדק, ושמו בישראל יהודה מימון. פולדק גר בדיור מוגן וחי כאן חיים מאד מסודרים: ארוחת בוקר, ארוחת צהריים מוקדמת, קפה עם עוגת בארבע והקראות בערב. הוא מתלונן כי פתאום הכל בהישג יד ומתחת לאף. לפעמים הוא עוד רוצה להזדקק לדבר מה.

לא כך חונך בגימנסיה עברית בקרקוב ובארגון ציוני של חלוצים צעירים. כשבגטו פודגוז'ה הוצע לו לקחת חלק בארגון המחתרת "עקיבא", הוא הסכים ללא היסוס. הוא האמין שהמלחמה תסתיים בקרוב, אז אתה צריך להוקיר את החלום של מדינה בפלשתינה ולא להתיימש. הרעב לא היה חשוב, פחד לא היה קיים, במקום אלה הייתה קיימת אהבה גדולה לצלינה בת החמש עשרה בעלת אופי ורצון חזקים. כאשר ה"קשריות" הביאו חדשות מגטאות אחרים על גירושין מסיביים, מחליטה מפקדת עקיבא על פעולה נגד הגרמנים. אם הם הורגים אותנו, הם אמרו, לפחות נמות בכבוד. יהודה מדגיש: הגרמני יכול להרוג את בן האדם, אך לא את הרוח ולא את כבודו - לעולם לא!

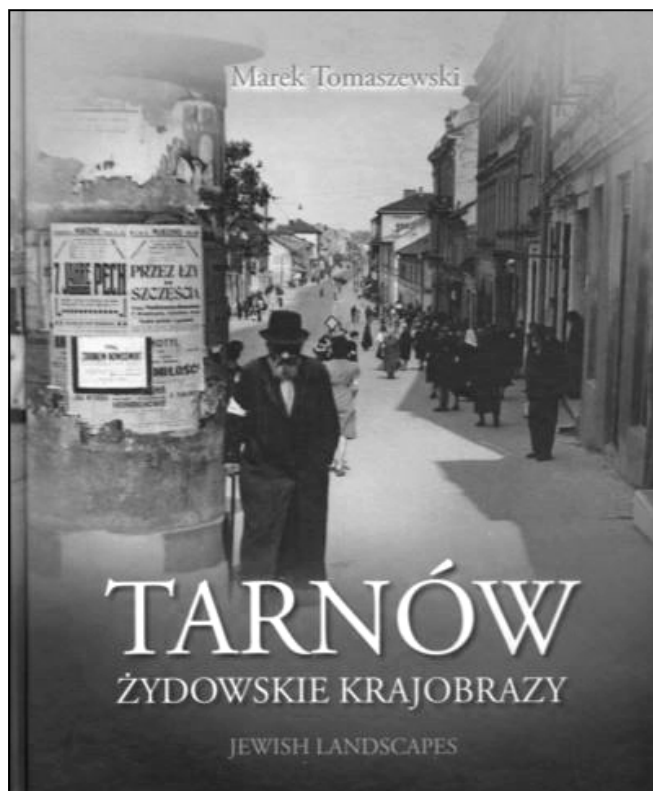
ליאופולד-יהודה תוהה עכשיו, כאילו זה בכלל אפשרי, כיצד המפקדים בעת ההיא, נערים בני עשרה, יכולים היו להיות כל כך בוגרים. מי אמר להם, מי הדריך אותם, מי נסך בהם את האומץ להסתכל למוות בעיניים ללא מורא. הם ודאי ידעו כי אין מדובר במאבק על הניצחון.

בדצמבר 1942, כאשר אף ארגון יהודי לוחם באירופה הנצורה כולה, לא היה עדיין מוכן לפעולה נגד הגרמנים, החליט הנוער בקרקוב להתמרד. בלילה של ה-22 בדצמבר יצאו קבוצות של נערים יהודיים מהגטו, כשיעדם הוא בית הקפה "ציגנריה" ברחוב שפיטלנה, בית קפה לגרמנים בלבד. בהינתן האות שנקבע מראש, נזרקו רימונים למקום, ומספר גרמנים נהרגו ואחרים נפצעו. על קיר הבניין הוצב שלט זיכרון ועליו נחרט: "בלילה שבין 24 ל-25 בדצמבר 1942 תקפו חיילים של גווארדיה לודובה וארגון הלוחמים היהודים את אולם ה"ציגנריה" שהיה מלא גרמנים וגרמו אבדות כבדות לכובש".

התאריך והעובדות אינם נכונים – הפעולה בוצעה ב-22 בדצמבר 1942, והיא תוכננה, אורגנה ובוצעה ע"י יהודים בלבד. פולדק כועס על אי הדיוק בכיתוב על לוח הזכרון. הקומוניסטים ייחסו לעצמם את הצלחת הפעולה, והפולנים לא הצליחו להתעלות על עצמם כדי להאמין כי היהודים מהגטו יכלו להוציא אל הפועל פעולת מתקפה כה מוצלחת על הצורך הגרמני! "רציתי לזעוק", אומר פולדק: "אנחנו, אנחנו עשינו את זה! אבל זה לא ניתן, זה היה בלתי אפשרי בנסיבות הקיימות". ארגון יוצאי קרקוב בישראל התערב מספר פעמים לשינויי הכיתוב על לוח הזיכרון, אך ה"שגיאה" עדיין מופיעה.

ארגון "עקיבא" ביצע פעולות דומות גם קודם לכן, אבל אף אחת מהם לא הסבה אבדות כה כבדות כמו הפעולה בבית הקפה "ציגנריה", שם נגרם נזק כבד לכובש גרמני. אחרי הפעולה בבית הקפה "ציגנריה", כנראה בעקבות הלשנה, נכלאה רוב הקבוצה, המפקדים נורו ואחרים נכלאו במונטלופיץ ונשלחו לאושוויץ. פולדק המשיך את פעילותו המחתרתית.

בינואר 1945 הצליח פולדק, יחד עם חברים, להמלט מצעדת המוות. זמן קצר לאחר המלחמה הוא חבר לארגון פרטיזנים היהודי "נקמה", ששמה לה למטרה לרצוח שישה מיליון גרמנים, כאקט של נקמה על השואה. מאוחר יותר, בישראל, שירת בחיל הים, ולאחר מכן, כדיפלומט ישראלי בשגרירויות ישראל באירופה, כולל בוורשה.

גילמו "יהודים" כפי שהצטיירו בעיני רוחו: מזוקנים, בלבוש חסידי או כאלה שעל פי פניהם אין לטעות בזהותם האתנית, עוד ועוד עניים מרודים וקבצנים מעוררי חמלה; האלבום כולל גם תצלומי יהודים מימי המלחמה כשהם נושאי סרטי זיהוי עם מגן דוד על זרועם, ומפוחדים בשל נוכחותם הסמוכה של נוגשים.

נפגשתי עם מר טומשבסקי בביתו, וראיינתי אותו במשך כשעתיים. מסתבר שמר טומשבסקי לא היה חלוץ העשייה בתחום זה: כבר בשנת 2008 הכין הארכיון העירוני, בניהולו של אדם ברטוש, מחברם של ספרים אחדים על יהודי טרנוב, תערוכה מרשימה על גורל יהודי העיר והיא נגישה לכל באתר Memories saved from fire. בזכות התערוכה הגיעו לידי המוזיאון כחצי תריסר ספרים שנכתבו על ידי ניצולים על אודות התנסויותיהם תחת שלטון האימים.

כמה מילים על מבחר הטקסטים שבספר הנוכחי. ארבעת המאמרים האחרונים הם בפולנית, ומטרתם לסייע לקוראים להתוודע ל"שכנינו היהודים", ל"חגים יהודיים שנחוגו בעיר טרנוב", ל"מצוות שקיימו היהודים" וכן לשרידים ולבניינים של מוסדות הציבור של יהודי טרנוב. מן הסיכומים הקצרים באנגלית התרשמתי שמדובר בדברים שנכתבו לאחר מאמצי התוודעות והתעמקות ניכרים עם חיי היהודים, שעוררו במחבר הזדהות, התפעמות ופליאה. אחד מפרקים אלה מסיים בהבעת התקווה, שיום יבוא ופולנים ויהודים יהיו קרובים כאחים, כבני שתי אומות שינקו סבל וסבל במשך מאות בשנים (עמוד 185).

בפגישתי עם מארק טומשבסקי ניסיתי לעמוד על המניעים שהניעוהו להקדיש מזמנו, מהונו ומכוחות הנפש שלו לפרויקט זה. במשפחתו לא היו מצילי יהודים ולעדו, תכופות שאל את עצמו כיצד היה נוהג אילו נתבקש, בימי מלחמת העולם החשוכים, להושיט עזרה ולהסתיר ידיד יהודי, מעשה שהיה כרוך בסכנת נפשות.

(המשך בעמוד הבא)

נופיה היהודים של טרנוב

המפגש שלי עם האלבום המפואר של מארק טומשבסקי, Marek Tomaszewski, "Tarnobrzeg: Żydowskie Krajobrazy / Jewish Landscapes" על יהודי טרנוב היה מפעים; מה גם שכשפתחתי אותו באקראי, עיני כמו צדו את שמי, "וסרמן". כאן היה זה שמו של סגן מפקד המשטרה היהודית בגטו (קרוב משפחה?).

על אותו וסרמן הוטל לתפוס מספר מקסימלי של יהודים, כדי למלא את קרונות המשלוח למחנה בלז'ץ, כשהוא פועל תחת האיום שאם פקודיו לא ימצאו את היהודים המסתתרים בעליות גג ובמרתפים הם יצטרכו למלא את מקומם. וכך מספר העגלון, בעמוד 108, מי שנאלץ להוביל את הקורבנות למקום בו נרצחו: "כל אנשי המשטרה היהודית החלו להתרוצץ ברחובות הגטו, מחפשים אחרי מקומות מסתור. לסגן-מפקד המשטרה היהודית, וסרמן, שהתגורר בבניין שבו התגורר אחי, הייתה חותנת בת 85. על מנת להציל אותה הוא מסר לגרמנים את מקום המסתור שבו הסתתרו אחי ועוד 50 אנשים. הגעתי עם העגלה שלי בדיוק אחרי שהם התחילו להוביל אנשים החוצה, לעבר בית הספר צ'אצ'קי. שמחתי כי חשבתי שאחי ואחותי לא היו ביניהם. נסעתי לכיוון רחוב נובה עם אחד מאנשי הס"ס, וכעבור זמן מה הגיע לשם גם אחי עם איש ס"ס שחיפשו בונקר [...]".

מזה כעשרים שנה אני פוקד אחת לכמה שנים את טרנוב, על מנת לעקוב אחר נכסים שסבי, מנדל דאר (Daar), תעשיין מצליח, הוריש לי ולאחותי, בעיר שבה נולדו ארבעת הסבים והסבתות שלנו והורינו. חשבתי שעלה בידי להתוודע מעט לחיי היהודים בעיר באמצעות שני "פנקסים" עבי כרס שהכינו חברי "לאנדסמאנשאפטן פון טארנער יידן" (1954, 1968). כרכים אלה מכילים עשרות מאמרים מפורטים, רובם ביידיש, שמתארים פנים מפנייה המגוונות של יהודי העיר, וכן תצלומים של בנייני ציבור או תצלומים אישיים או קבוצתיים-מוסדיים של גבירים יהודים לבושים היטב בלבוש מערבי-אירופי קפואים מול המצלמה שהנציחה אותם. כך ביקשו יהודי טרנוב לדורותיהם שיזכרו אותם.

האלבום נשא אופי אחר: הכין אותו פולני, בנם של פועל וספרייה, מהנדס כימיה בהכשרתו, וכיום איש עסקים מצליח ובעל רשת חנויות טבק באזור, אשר לפני כתריסר שנים החל לאסוף תצלומים, של עיר הולדתו, כתחביב אליו התמסר יותר ויותר. בין התצלומים הרבים שדלה מהאינטרנט, מחנויות ספרים עתיקים וממכירות פומביות, מצא מספר גדל בהתמדה של תצלומים של יהודים בני עיר הולדתו. וכיצד אפשר אחרת? הרי יהודים היוו כשליש מבין כ-45 אלף תושביה של טרנוב בשנת 1931, וערב מלחמת העולם השנייה הגיע מספר היהודים לכ-25 אלף (מספר היהודים עלה אחר כך, כשהגרמנים החלו להעביר לטרנוב יהודים מעירות הסביבה).

הספר, שנדפס ב-2000 עותקים ולמעלה ממחציתם נמכרו כבר, יצא במתכונת של אלבום, והוא מלאכת מחשבת המשלבת 250 תצלומים, רבים מהם באיכות מעולה, עם טקסט עשיר ומגוון. ניכר שהעורך/מחבר נעזר באנשי מקצוע מעולים, הן בתרגום ובעריכה של הטקסטים והן בעיצוב הגרפי של האלבום, כמיטב מסורת הגרפיקה הפולנית. יש כאן תצלומים רבים של בנייני ציבור יהודיים, ותצלומים רבים עוד יותר שהוכנו ברגישות וחמלה של יהודים תושבי העיר. ניכר שליבו על העורך נמשך לדמויות של יהודים שבהופעתם החיצונית

נופיה היהודים של טרנוב (המשך)

ניסיתי שלא לפגוע ביהודי. רומלמן כעס על כך שלא עלה בידי להרוג את היהודי, והוא הוציא את אקדחו וירה בו בעצמו (עמוד 124)."

בספר מצויות ארבע עדויות של ניצולים. שניים מהם העלו את התנסויותיהם על הכתב בספרים שכתבו ושמהם אפשר ללמוד, בין היתר, שביום השנה להצתת בתי הכנסת בגרמניה "ליל הבדולח", הועלו באש גם בתי הכנסת בטרנוב. העדות המצמררת ביותר היא זו של יצחק ישראל, שנגבתה כבר במאי 1945. יצחק ישראל גוייס יחד עם עגלה רתומה לארבעה סוסים להסיע את מפקדי הרוצחים, ללא שכר כמובן, ברחבי העיר, ובזכותו התוודעתי לסגן מפקד המשטרה היהודית הנ"ל. וכך מספר יצחק ישראל: "בתי הקטנה [בת השבע] ראתה מה שקרה [ב"אקציה"]", אך היא ידעה שאל לה לבכות בגלל שביקשתי ממנה שלא לבכות, החלה נושכת את אצבעותיה. היא קראה, 'אבא, תראה, אינני בוכה, אני רק דואגת לשלומך'" (עמוד 107).

בסוף האקציה נפוצו שמועות מעוררות בהלה שגרמו לאימהות לנטוש את עולליהן, ולהניח אותם על גבי כריות בכיכר מגדבורסקי, בה רוכזו היהודים כשהם כורעים ברך וממתנינים למותם. יצחק ישראל: "... לבסוף לא נמצא איש בכיכר מלבד התינוקות שהיו עטופים בכריות על אבני המרצפת. התקרבותי עם העגלה שלי והורו לי להעמיס את התינוקות לתוך העגלה. התחלתי להרים אותם בזהירות ולהניח אותם בעגלה. איש ס"ס בא במרוצה ואמר, שאם לא אזדרז הוא יירה בי בו במקום. עוד אחד בא אלי במרוצה, ואני התחלתי לזרוק אותם בזה אחר זה במהירות לתוך העגלה כמו אבנים. זה על גבי זה. איש ס"ס אחר הגיע במרוצה והחל לצעוק: 'שומים, שמים, מה אתה עושה, אלה הם הרי תינוקות...'". התחלתי להסביר שאני עושה זאת משום שאיימו עלי שאקבל כדור בראש. אז הוא אמר לי לא לחשוש, אלא לעשות זאת באטיות. לאחר מכן נעמדו שני אנשי ס"ס משני צדי העגלה כשהסעתי אותה לקסרקטין, שם התנהלו ההוצאות להורג ... (עמוד 109)."

פרופ' הנרי וסרמן

יהודי טרנובאי על אופנוע-סירה, 1938. ברקע כתוב: פולין

בנוסף לטקסטים אלה, הכתובים באמפתיה רבה, ישנם בספר עוד 14 טקסטים בפולנית ובאנגלית כאחד. שבעה לקוחים מתוך ה"פנקס" הנ"ל משנת 1954, כולל קטעים מתוך דברים שכתב העורך הראשי, ד"ר אברהם חומט, והם מאירים פנים שונות של החיים היהודים לפני המלחמה. וראוי לציין שעוד ב-1980 הסתייע המוזיאון העירוני במתרגם בשכר כדי שיתרגם את הפנקסים לפולנית (המתרגם, אגב, פסח על הפרקים על הציונות).

שניים מן הטקסטים לקוחים מתוך עדויותיהם של פושעי המלחמה, שבקיץ 1942 נטלו חלק פעיל ברציחות המוניות של יהודים ברחובות העיר – בפרט בבית העלמין ובמיוחד ביער סמוך. כמקובל בעדויות כאלה, הרוצחים עשו הכול על מנת להפחית מחלקם שלהם. גרהארד גאא (Gaa), יליד קלן (1905), וקצין במשטרת הביטחון (SD) בקרקוב, מספר בעדותו מ-26 ביוני 1963: "... אז הורה לנו הקצין פאלטן לחפש שוב בבתיים של יהודים, אחר יהודים מסתתרים. עלי להוסיף כאן שפאלטן היה אחראי על כל האקציה. במהלך החיפוש תפסתי יהודי שהיה בן גילי והובלתי אותו לכיכר העיר. פאלטן ורומלמן עמדו שם. רומלמן בחר ביהודי שהבאתי מתוך קבוצת היהודים שניצבה שם, והוביל אותו לקיר סמוך. אז רומלמן הורה לי לירות בו. פאלטן עמד לידנו. יריתי כמה יריות לעבר היהודי אך החטאתי. אני יודע שזה לא נשמע אמין, אך

קרקוב היא בליבנו (סיום)

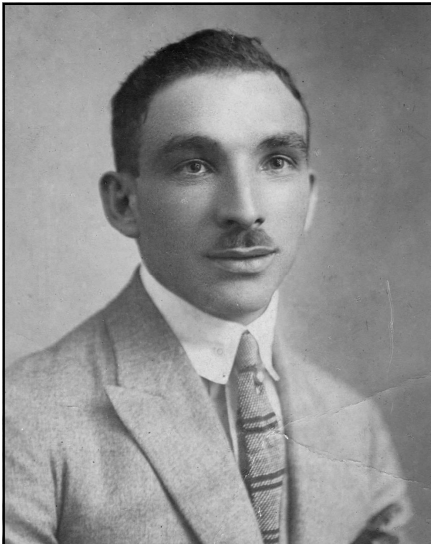
של חייה בילתה בארצות הברית, היא מחשיבה את קרקוב כמולדתה. היא הרגישה זאת כאשר, בסוף שנות ה-80 ביקרה בעיר לראשונה. הסיטה את הווילונות שעל חלונות חדרה שבמלון פורום, ופרצה בבכי למראה של טירת וואוול. באותו יום היא בכתה שוב למראה הדוכן ועליו הכיתוב "גלידה". התברר שעולם עליו סיפרו לה הוריה אכן קיים באמת.

באופן קבוע היא מגיעה עכשיו למפגשים של ארגון יוצאי קרקוב. לעתים קרובות נוסעת לקרקוב. אחרי מות הוריה היא חשה תחושה עזה לדעת עוד ועוד על העבר הקרקובאי של הוריה. חברים ומכרים, די משתאים מסיפוריה ועל כמיהתה לקרקוב. גם הם באים מעירות וערים בכל רחבי אירופה אך לא חשים את אותה התשוקה להעמיק ולדעת על חייהם של הסבים שלהם. כי בעצם בשביל מה? אצל רות ודני זה אחרת. הם יודעים למה: כי הם גדלו והתחנכו במשפחה קרקובאית. בשבחן של ההיסטוריה והמסורת. ומתוך אמונה שהאדם הוא חלק משרשרת בלתי נגמרת של החיים, ויש לו שורשים. מבחינתם, השורשים שלהם בקרקוב.

את ילדיהם גידלו ברוח הגימנסיה של קרקוב, כך מספרים רות ודני, ומוסיפים כי שוכנת בהם התרבות של קרקוב. הוריהם הדגישו בפניהם את הצורך לדעת היסטוריה של ארץ מוצאם, כמו את ההיסטוריה עולמית, ספרות, שפות. בורות ספגה ביקורת קשה מצד ההורים. ה"חינוך קרקובאי", אומר דני, העניין היה בפתיחות לעולם. השפה הפולנית היתה חשובה. בבית דיברו רק פולנית והאם המשיכה, כל חייה, לקרוא ספרות פולנית. היה לה קשה עם הספרות המודרנית - היא לא הבינה היטב את השפה העכשווית, ידעה רק את השפה הנהוגה מלפני המלחמה. דייקנות הייתה מאד חשובה. ארוחות משפחתיות בנות שלוש מנות חובה. חשוב היה גם סדר המנות בארוחת צהריים: מרק, מנה עקרית ולפתן לקינוח. חשוב היה ללמוד לנגן על פסנתר, וספורט היה פחות החשוב - ואם בכלל, אז רק ענפי ספורט המיועדים לילדים ממשפחות של אינטלקטואלים (כדורגל נשלל באופן מוחלט).

"מי אני?" שואלת רות את עצמה. והתשובות: ישראלית ממוצא פולני, שלמרות שנולדה ואת חלק הארי

אור בקצה התעלה

משה וסטרייך הי"ד (1898-1943)

שגילה להם את נתיב המילוט הזה.

משה וסטרייך לא שרד את המלחמה. באחד החיפושים בעקבות אנשי מחתרת פולנים שפעלו ברחוב דיטלה, נתפס מר וסטרייך, הועבר לבית הסוהר של הגסטפו ברחוב מונטלופיד, ולאחר כמה ימים במעצר הועבר למחנה הריכוז פלשוב. באחד הימים הראשונים של חודש מאי 1943 הוצא להורג. אריה ביטרספלד-שדה, שעבד בקבוצת העבודה של מר וסטרייך, ועוד כמה נערים שעבדו אצלו, טיפלו בגופתו והביאוה לקבורה.

מר משה וסטרייך נשאר בזכרוננו כאיש אציל נפש, נדיב וגומל חסדים, יהיה זכרו ברוך.

את סיפור תעלת הביוב של משה וסטרייך קראתי בספרה הביוגרפי של בתו, חברת נעוריי, לינקה רונזנברג לבית וסטרייך.

אסתר (סטניה) מנהיים

אצל מכרים נוצרים, משפחת נייזלסקה, שהתגוררה ברחוב דיטלה 27, וסיכם עמם כי בעת הצורך תוכל משפחת וסטרייך לעבור להתגורר אצלם, תמורת תשלום, והבטחה שאם משפחתו תנצל הרי המשפחה המארחת תתגמל בנדיבות.

ב-1 ביוני 1942, בעת האקציה הראשונה בגטו שבמהלכה נשלחו אלפי יהודים מקרקוב למחנה ההשמדה בלז'ץ, נמלטו משה וסטרייך, רעייתו ובנו הנריק, דרך מערכת הביוב מהגטו לצד הארי של העיר. הבן הצעיר, נורברט, היה כבר בדירתה של משפחת נייזלסקי. לאחר האקציה חזרו ההורים והנריק לגטו, ונורברט הקטן נותר אצל מארחיו הנוצרים.

בגטו פשטה השמועה על אפשרות המילוט דרך תעלת הביוב. רבים פנו למר וסטרייך וביקשו לאפשר להם להצטרף אליו בעת הצורך. הם הציעו לו כספים ותכשיטים בתמורה, אך מר וסטרייך סירב לקחת את כספם ואמר: "לכשתגיע השעה אלך, ואתם תבואו אחריי".

וכך, ב-13 במרץ 1943, ביום חיסול הגטו עת נרצחו אלפי יהודים בכיכר זגודי, ירד מר וסטרייך לביוב עם משפחתו. פתחו של הביוב היה ברחוב ונגירסקה והוא הוביל לאיזור זבלוציה, הרחק מן הגטו.

עשרות אנשים ירדו לתעלה בעקבות משפחת וסטרייך. ביניהם: משפחת גלצר – האם, הבת רניה ואחיה, רומק אניספלד, מרצל וסרמן, גניה מלצר ורבים אחרים. כל האנשים הללו שרדו את המלחמה והעידו על קיום המנהרה. בעדותם הזכירו את משה וסטרייך, האיש

לפני המלחמה התגוררה משפחת משה וסטרייך בדירתה המרווחת שברחוב טומשה 8 בקרקוב. שלושה ילדים היו במשפחה, וכולם למדו בבית הספר העברי ע"ש חיים הילפשטיין. היה זה בית ציוני חם, ומשה, אבי המשפחה, ביקר בארץ ישראל בשנת 1935, על מנת לבדוק אפשרות לעלות לישראל.

לפרנסתו, ניהל משה וסטרייך מפעל גדול של אינסטלציה, מים וגז, וכן עסק בבניית בתים. במשך השנים הוא בנה 11 בתי מידות בקרקוב, ובשל הדרישות המקצועיות הייתה ברשותו מפת מערכת הביוב של איזור קרקוב.

עם הקמת הגטו ברובע פודגוז'ה, לאחר הכיבוש הגרמני, נאלצה המשפחה לעבור לגור בגטו, ברחוב נדוישלנסקה. כבר אז צפה וסטרייך שגורל היהודים יהיה רע ומר, ועם המעבר לגטו חיפש משה דרכים להציל את משפחתו.

בזכות מיומנותו בעבודות אינסטלציה ובנייה ונסיונו העשיר, קיבל וסטרייך תפקיד בכיר כראש קבוצת עבודה אצל המהנדס הגרמני לוקס. בין וסטרייך ולוקס נוצרה מערכת יחסים טובה וכך התאפשר למשה לכלול יהודים רבים בקבוצת העבודה, ובזכות התעודה שקיבלו היו אנשים אלה מוגנים מפני משלוח למחנות השמדה.

במסגרת רעיונות ההצלה, הגה מר וסטרייך רעיון להשיא את בתו הבכורה, בת ה-18, לידיד בעל אזרחות הונגרית, ועל סמך אזרחות זו יכולה היתה הבת להתגורר מחוץ לגטו, ולסייע בגיוס כספים עבור המשפחה. בנוסף, משה שכר דירה

המפגש הראשון שלי עם קרקוב

כך מתאר הנריק צבי צימרמן, בספר זכרונותיו: **"הסנה הבוער, שרדתי, זוכר, מעיד"** את מפגשו הראשון עם קרקוב:

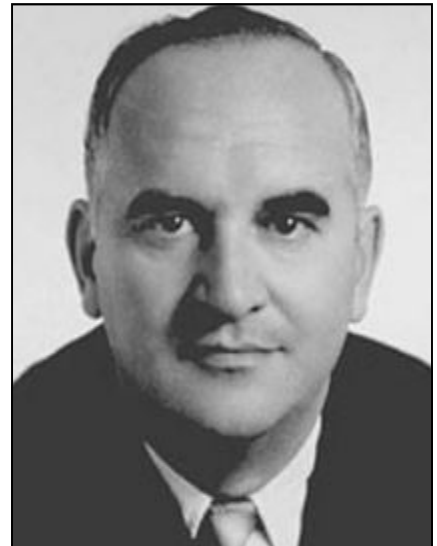
קרקוב הממה אותי. מעולם לא ראיתי עיר גדולה מטרנופול. קרקוב, על בנייניה, אתריה, המוסדות ההיסטוריים, הככר הראשית ובתווך "מבנה הבדים", כנסיית מריה, מצודת ואוול, שדרות הפלנטי מסביב לעיר העתיקה – כל אלו הציטו את דמיוני. קראתי אודות קרקוב, אך המציאות עלתה על כל דמיון.

גם היהודים בקרקוב הרשימו אותי מאוד, בהשוואה לאלו שכבר הכרתי. לבושם היה מהודר יותר, וכולם, אפילו בעלי הזקנים, דיברו פולנית טובה.

התבוננתי בהם בערבי שישי בבית הכנסת. אחרי הכל, היכן יפגוש יהודי צעיר וחדש בעיר יהודים אחרים? דבר לא יוכל למחוק את הזיכרון שיש לי מאותו יום שישי ראשון, כשהלכתי עם כמה חברים ממעון הסטודנטים היהודים ("המעון האקדמי") להתפלל בהיכל ("Tempel") שברחוב מיודובה.

ראינו שם הרבה אנשים צעירים, נשים וגברים, לבושים בטוב טעם. רובם ככולם לקחו חלק בתפילה בסדר מופתי ובשקט. הרב ד"ר אוזיש (יהושע) טהון הרשים אותנו במיוחד. הוא הטיף ונאם בחד, ציטט פסוקים בעברית ודיבר פולנית מושלמת. ד"ר טהון היה גם חבר בפרלמנט הפולני.

"הכה ביהודים" - אנטישמיות באוניברסיטה

צבי הנריק צימרמן (1913-2006)

התוקפים. נראה היה שאנשים משני הצדדים עומדים להיפגע, ואף חששו שנושלך מחלונות הקומה השלישית אל החצר למטה.

מישהו רץ לדווח לפרופסורים. מרצי הפקולטה, כולל כמה נשים אמיצות, הגיעו וקראו לסטודנטים להירגע ולחדול להילחם. הם ידעו מי היו המנהיגים האנטי-יהודים, ואיימו כי יקראו למשטרה. מאיתנו דרשו שנניח את הספסל חזרה במקומו. אחר כך החליטו על סדר פינוי האולם. תחילה ביקשו מכל מי שאינו סטודנט למשפטים לעזוב את המקום, ולאחר מכן יצרו בעצמם שרשרת אנושית וליוו את הסטודנטים היהודים מחוץ לאולם. לאחר מכן עזבו שאר הנוכחים. הפרופסורים החליטו על ביטול השיעורים לשארית היום. אנו הסכמנו להפסקת האש, אך נציגנו הצהירו כי לא נסכים שישפילו אותנו או ינהגו בנו שלא כראוי, וכי אנו נמשיך להגן על עצמנו בכל מחיר. למרבה המזל, הפעם הסתיים האירוע ללא נפגעים.

רוב התושבים הפולנים בקרקוב הסתייגו מהתקפות כגון אלה. האנדקיס (Endeks) חברי המפלגה הלאומית הדמוקרטית, שהיו אנטי-יהודים, היוו מיעוט יחסי, וכך גם בקרב הסגל האוניברסיטאי. ההתנגשויות לא הסתיימו אמנם באותו יום, אך לבשו צורה פחות אלימה, וכאשר הודיעו האנטישמים על פעולה דומה ביום אחר, לא הופיעו סטודנטים מפקולטות אחרות כדי לתמוך בהם, והסטודנטים היהודים ישבו היכן שרצו. האנטישמים קמו ממקומותיהם ויצאו בהפגנות מהאולם.

צבי הנריק צימרמן

מתוך

"הסנה הבוער, שרדתי, זוכר, מעיד"

האולם היה בנוי כאמפיתיאטרון וליהודים הוקצה מקום מאחור, בפינה חשוכה ומרוחקת. אם ניסו לשבת במקומות אחרים – הם גורשו והוכו. הסטודנטים היהודים החליטו להתעלם מההטרדה ונשארו לעמוד לאורך הקירות במהלך ההרצאות, במחאה. חלק מן הפרופסורים – שאותם כינו "דודים יהודים" – ניסו להרגיע את האנטישמים, אך הצלחתם היתה מוגבלת. כמה קבוצות של סטודנטים פולנים התנגדו למעשים המחפירים הללו, והיו סטודנטים פולנים שעמדו אתנו בהרצאות במחאה נגד האפליה.

ה-11 בנובמבר 1936 היה היום שבו נאסר עלינו להגיע לאוניברסיטה ולהשתתף בהרצאות. החלטנו להתארגן, ולהגיע לאולם קופרניקוס, כאות מחאה. כנופיות אנטישמים מפקולטות אחרות תיכננו להתקהל שם, ולהכות כל סטודנט יהודי שיעז להיות נוכח במקום. תיכננו להקדים ולתפוס מקום אסטרטגי, בפינה השמאלית העליונה של האולם, ליד החלונות. חשבנו שנהיה בין מאה למאה וחמישים איש, אך כשהתאספנו באותו בוקר היינו לא יותר מחמישים או שישים סטודנטים יהודים. האחרים פחדו. למרות זאת החלטנו להיכנס לאולם ההרצאות, ויהי מה.

חברי הכנופיות היו רבים מאיתנו בהרבה. הם חסמו את הדלתות, מילאו את האולם, הקיפו אותנו במקום מושבנו והחלו לצעוק במקלה: "יהודים החוצה! הכו את היהודים". כנופיה אחת, חמושה באלות ואגרופנים, החלה לתקוף אותנו. מכיון שבכוונה לא הגענו חמושים, היינו שרויים בסכנה. מנהיגינו החליטו להרים ספסל גדול וכבד ולחסום באמצעותו את

בעקבות ההתרחשויות בגרמניה החלה להתפשט גם באוניברסיטאות בפולין המגמה לסלק מהן יהודים. השיטות כללו נידוי חברתי, כמו להושיב את הסטודנטים היהודים ב"ספסלי גטו", כלומר, בפינות החשוכות של אולמי ההרצאות, ולהכריז על ימים שבהם נאסר על יהודים להיכנס לשיעורים. סיסמאות כמו "החוצה היהודים", "הכו את היהודים", נשמעו יותר ויותר...

המהומות הללו התרחשו גם בקרקוב במהלך הסתיו, הצעירים היהודים התקוממו כמובן. הם סירבו לצמצם את נוכחותם בהרצאות או לספוג כל יחס מפלה או משפיל אחר. חברי "קדימה" היו החלוצים במאבקם במארגני הפרעות. מכיוון שהאוניברסיטאות נהנו מאוטונומיה, המשתרה לא יכלה להתערב. הסטודנטים האנטישמים הכריזו על ימים שבהם אסור היה ליהודים להיכנס להרצאות, וקבעו "ספסלי גטו" גם באולם ההרצאות הגדול בפקולטה למשפטים, קופרניקוס, שהכיל כמה מאות מקומות ישיבה.

תזכורת: פנסיה חודשית לניצולי שואה יוצאי פולין

לעצמאותה של פולין, בצבא הפולני הרשמי וביחידות של בעלות הברית, במחתרת או באופן רשמי.

מי שטרם הגיש בקשה לשלטונות פולין יתקשר למוקד המידע של המשרד לשיויון חברתי *8840 ויבקש את טפסי הבקשה. ניתן למלא את הבקשה בשפה האנגלית.

מי שבקשתו תאושר על ידי המשרד לוותרניים ולקורבנות רדיפות יקבל טפסי בקשה של המוסד לביטוח לאומי הפולני (ZUS) ובה יציין את פרטי חשבון הבנק שלו.

אלמ/אלמנה של וטרן או נרדף עשויים להיות זכאים אף הם לקיצבה, אך זו תשלום להם אך ורק לחשבון בנק בפולין.

ממשלת פולין, באמצעות המשרד לוותרניים ולקורבנות רדיפות, אישרה תשלום פנסיה חודשית לוותרניים ולנרדפים ילידי פולין (המורחבת), שהיו אזרחי פולין בשנים 1939-1956.

לפנסיה, בסך כ-95 יורו לחודש ואשר משולמת לחשבון בנק בישראל, עשויים להיות זכאים:

- ♦ נרדפים עקב דת, לאום, גזע או השקפה פוליטית, אשר גורשו ונכלאו במחנות, גטאות, בתי סוהר ומחנות לעובדי כפייה בגרמניה, לרבות נרדפים שברחו לשטחי ברית המועצות ונכלאו שם במחנות לעובדי כפייה.
- ♦ וטרנים (ותיקי מלחמה) שהשתתפו במאמץ המלחמתי

משפחת קרל משמאל לימין: ויקטוריה (גולדמן), ההורים
סיליה לבית פינדר ווילהלם והאחות אדה

הכח לחיים של ויקטוריה גולדמן

ונחרדתי. הייתי אז בת תשע עשרה וחצי, צעירה עם כוחות. אני יכולה לעמוד בזה, חשבתי לעצמי, אבל אמא שלי תתמוטט. אמא שלי היתה אז כבת חמישים וחמש, אבל הגוף שלה היה חלש כשל קשישה. הרעב, ההיגיינה הירודה והצער נתנו את אותותיהם בגופה. אמא יכולה למות מהמכות, חשבתי בלב בחרדה.

רגע קט אחרי כן תורי הגיע. "אני מבקשת לקבל עשרים, גם בשביל אמא שלי". אמרתי בקול בוטח וזקפתי את צווארי מול סטרוייבסקי. הוא הביט בי במבט מוזר ולא אמר דבר. פשטתי את התחתונים ונשכבתי על השולחן, החייל הרים את השוט, חבט בי פעם אחת, ואז סטרוייבסקי

"לפני כן, כשעוד עבדתי עם אמא במטבח, עמדנו יום אחד וקילפנו תפוחי אדמה. גאת הגיע לערוך ביקורת. "אין מספיק תפוחי אדמה במרק!" הוא הכריז לאחר שטעם את המרק, ואז הורה לתת מכות לכל המקלפות. כל הנשים שקילפו תפוחי אדמה צוו לקבל עשר מכות בישבן. סטרוייבסקי, אחד הקצינים הנאצים במחנה, פיקח על המכות. בזו אחר זו נעמדנו בתור, כעשרים נשים רזות, רעבות ומפוחדות עמדנו אחת אחרי השניה כדי לקבל מכות. מולנו ליד השולחן הגדול ניצב אחד החיילים אשר נופף בשוט שגולת מתכת כסופה מעטרת את קצהו.

בזו אחר זו הורדנו את התחתונים, עלינו על השולחן והחייל הכה בישבן החשוף בגולת המתכת. הסתכלתי על השוט, הסתכלתי על הישבנים המדממים של הנשים שלפניי

הורה לו לעצור. מכה אחת בלבד קיבלתי, לא עשר ולא עשרים. עשר נשים מבוגרות נותרו לעמוד אחריי בתור, ואמא שלי ביניהן, אך אף אחת מהן לא קיבלה באותו היום מכות."

ויקטוריה גולדמן
בתוך: "הכוח לחיים", 2011

עבודות הכפייה בשרות הגרמנים

במהלך שהותי בגטו, עבדתי, יחד עם כ-200 צעירים וצעירות מגטו קרקוב, במחסני הורמכט ברחוב רקוביצקה. עבדנו שם יחד עם פולנים ושבויים רוסים, שמצבם היה קשה הרבה יותר ממצבנו. העבודה במחסני ורמכט לא הייתה קשה במיוחד וקיבלנו יחס הוגן. במהלך העבודה, אחת הפולניות סיפרה לי שיהודים לוחמים בגטו ורשה. בתחילה, יצאתי מהגטו לבדי עם אישור. בהמשך, הלכנו כולם יחד בליווי חייל גרמני על אופניים. בדרך הייתי עובר ליד בית בו התגוררה עוזרת שלנו, לשעבר. הייתי מוריד את ה"מגן דוד", רץ ונותן לה דברים שהוצאתי מן הגטו כדי למכור, ובדרך חזרה, הייתה מעבירה לי פרודוקטים, אותם הכנסתי לתוך הגטו.

בינואר 1943, העבירו את כולנו לפלשוב, בתום העבודה בפלשוב, בדרך חזרה הכריחו אותנו לסחוב אבנים של מצבות מבתי קברות שנועדו לבניית כבישים. כעבור כחודשיים, פיטרו את כולנו מהעבודה, ואז עבדתי בעבודות קשות בברקנבו.

במטהאוזן פגשתי פולנים ממרד גטו ורשה שסיפרו לי שפריז שוחררה. לאחר כ-3 שבועות במטהאוזן, קיבלנו מדי אסיר, כובע ונעליים. נשלחנו עם רכבת למחנה לינץ, בלינץ היו אסירים מכל ארצות אירופה, ואני נשלחתי לעבוד במפעל, שם עבדתי יחד עם עובד איטלקי ונער מקומי מהיטלריוגנד, תפקידנו היה לסתום חלונות שנופצו בהפצצות. בזמן ההפצצות היו מריצים אותנו למקלט מתחת לאדמה, שם הפושעים הגרמנים (רוצחים ושוודדי בנקים), היו מספרים על מעשיהם. לילה אחד במהלך החורף, גנבו את הנעליים שלי. נכנסתי למזכיר המחנה, גרמני קומוניסט, והוא נתן הוראה לתת לי נעליים חדשות והציל אותי. יום אחד, נתנו הוראה לשלוח את כל היהודים החולים לקרמטוריום במטהאוזן, רשמו לי מספר על החזה, אך כנראה שהרוסים והאמריקאים היו קרובים, וזה לא יצא לפועל.

שוחררתי בתחילת מאי 1945, על ידי האמריקאים.

משה פרבר

במאי 1943, העבירו כ-500 אסירים מפלשוב למחנה שהקים שינדלר בזבוצ'ה. אני נשלחתי לעבוד במפעל רדיאטורים למטוסים, NKE. במפעל היו תנאים טובים ויחס הוגן. בקיץ 1944, שמענו הפצצות מהחזית הרוסית, אך במקום השחרור לו ציפינו, הועברתי יחד עם 6000 עובדים נוספים למטהאוזן.

במטהאוזן נלקח כל רכושנו וקיבלנו רק גופיה ותחתונים, ללא נעליים. שם עבדנו בעבודות מאוד קשות ובאחת הפעמים בעת עבודתי במחצבה, הייתי צריך לסחוב אבנים גדולות, הגרמנים בדקו שגודל האבנים "בסדר", מי שלקח אבן קטנה מדי הוצא להורג ביריות. באחת הפעמים האבן שלי נשברה לשניים, הגרמני ראה ובמקום להרוג אותי, הורה לי לקחת אבן ענקית מצד הדרך. האבן שקלה כ-80-100 ק"ג וידעתי שלא אוכל לעלות איתה למעלה, נכנסתי לאמצע השורות ורקתי את האבן הגדולה ולקחתי במקומה אבן קטנה, אף גרמני לא ראה, וכך ניצלתי חיי.

משתתפים בצער המשפחה

ואבלים על פטירתה של חברתנו

רות פיינברג ז"ל

לבית אורנשטיין מקרקוב

אבלים על מות חברנו

גרשון (גנק) וקס ז"ל

ומשתתפים באבלה של אירנה
והמשפחה

יחד עם המשפחה

אבלים וכואבים

את פטירתה של חברתנו

ויקטוריה גולדמן ז"ל